

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛОЖЕНЬ СТАМБУЛЬСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ У НАЦІОНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ З ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ ТА НАСИЛЬСТВУ ЗА ОЗНАКОЮ СТАТІ

PROBLEMS OF IMPLEMENTING THE PROVISIONS OF THE ISTANBUL CONVENTION IN THE NATIONAL LEGISLATION OF UKRAINE ON COMBATING DOMESTIC VIOLENCE AND GENDER-BASED VIOLENCE

Гурковська К.А., викладач кафедри адміністративного права
та адміністративного процесу

Львівський державний університет внутрішніх справ

Мороз О.Б., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри адміністративного права та адміністративного процесу

Львівський державний університет внутрішніх справ

В Україні широко поширеними є такі негативні явища як домашнє насильство та гендерно зумовлене насильство, через які потерпає значна частина жінок. Тому підписання і ратифікація Стамбульської конвенції Україною була необхідним стандартом безпеки, що полегшує життя і моральний стан осіб, які зазнають такого насильства. Наша країна підписала Конвенцію однією із перших. Але ратифікувала її лише через 11 років – 20 червня 2022 року. Ця подія відбулася напередодні надання Україні статусу кандидата в члени Європейського Союзу.

Ратифікація конвенції під час війни Росії проти України є вкрай важливою і актуальною ще й тому, що в Україні загострилися ризики, пов'язані з домашнім насильством. Це наслідок напруження в соціальному та економічному житті (наприклад, вимушеного переміщення, перебування на територіях активних бойових дій та тимчасової окупації, втрати роботи й житла тощо). Стамбульська конвенція розширює можливості захисту прав постраждалих у міжнародних судах щодо злочинів, які є гендерно зумовленими чи пов'язані з домашнім насильством. Також вона зобов'язує державу не тільки реагувати на гендерно зумовлене та домашнє насильство, а й здійснювати превентивні заходи (зокрема й через інформаційні кампанії). А також проводити навчання фахівців, які працюють із постраждалими від насильства й групами ризику. Треба боротися не тільки з наслідками насильства, а й попереджувати його, зменшувати ризики вчинення.

Таким чином, щоб підтвердити свою готовність йти шляхом розвитку та дотримання рівних прав, Україна потребує перегляду багатьох аспектів щодо питань протидії насильства на рівні як законодавства, так і ідеології загалом.

Одним із важливих кроків у цій сфері є затвердження Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року, що має на меті удосконалення механізму запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі в умовах децентралізації з урахуванням міжнародних стандартів.

Ключові слова: захист прав, жінка, домашнє насильство, насильство за ознакою статі, Стамбульська конвенція, законодавство, ратифікація, гендерна рівність.

In Ukraine, such negative phenomena as domestic violence and gender-based violence, which affect a large part of women, are no less common. Therefore, the signing and ratification of the Istanbul Convention by Ukraine was a necessary safety standard that eases the life and morale of persons who are subjected to such violence. Our country was one of the first to sign the convention. But it ratified it only 11 years later – on June 20, 2022. This event took place on the eve of granting Ukraine the status of a candidate for membership of the European Union.

The ratification of the convention during Russia's war against Ukraine is extremely important and relevant also because the risks associated with domestic violence have intensified in Ukraine. This is a consequence of stress in social and economic life (for example, forced displacement, staying in the territories of active hostilities and temporary occupation, loss of work and housing, etc.). The Istanbul Convention expands the possibilities of protecting the rights of victims in international courts for crimes that are gender-based or related to domestic violence. It also obliges the state not only to respond to gender-based and domestic violence, but also to take preventive measures (in particular, through information campaigns). And also conduct training of specialists who work with victims of violence and risk groups. It is necessary to fight not only with the consequences of violence, but also to prevent it, to reduce the risks of committing it.

Thus, in order to confirm its readiness to follow the path of development and observance of equal rights, Ukraine needs to revise many aspects regarding the issues of violence at the level of both legislation and ideology in general.

One of the important steps in this area is the approval of the State Social Program for the Prevention and Counteraction of Domestic Violence and Gender-Based Violence for the period until 2025, which aims to improve the mechanism for preventing and countering domestic violence and gender-based violence in conditions of decentralization, taking into account international standards.

Key words: protection of rights, woman, domestic violence, gender-based violence, Istanbul Convention, legislation, ratification, gender equality.

Насильство стосовно жінок є структурним і глобальним явищем, яке не знає соціальних, економічних чи національних кордонів. Це серйозне порушення прав людини, яке залишається в багатьох випадках непокараним. Щодня в Європі жінки потерпають від психологічного і фізичного насильства у своїх власних «безпечних» будинках, піддаються переслідуванням, знущанням, звалтуванням, операціям на ставевих органах, примусу з боку сім'ї вступати в шлюб або стерилізуватися проти їхньої волі. Приклади насильства стосовно жінок нескінченні, жертви незліченні [1].

Тому, Радою Європи був розроблений документ, який визнає насильство проти жінок та дівчат порушенням прав

людини і формою дискримінації, та пропонує стратегії для викорінення цих явищ. Цей документ отримав назву «Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами» [2] (далі – Стамбульська конвенція).

В Україні не менш поширеними є такі негативні явища як домашнє насильство та гендерно зумовлене насильство, через які потерпає значна частина жінок. Тому підписання і ратифікація Стамбульської конвенції Україною була необхідним стандартом безпеки, що полегшує життя і моральний стан осіб, які зазнають такого насильства. Наша країна підписала конвенцію однією із перших.

Але ратифікувала її лише через 11 років – 20 червня 2022 року. Ця подія відбулася напередодні надання Україні статусу кандидата в члени Європейського Союзу.

Ратифікація конвенції під час війни Росії проти України є вкрай важливою і актуальною ще й тому, що в Україні загострилися ризики, пов'язані з домашнім насильством. Це наслідок напруження в соціальному та економічному житті (наприклад, вимушеного переміщення, перебування на територіях активних бойових дій та тимчасової окупації, втрати роботи й житла тощо) [3].

Хоча, ще до ратифікації цього міжнародного договору, значна частина норм, які стосуються відповідальності за домашнє насильство, була імплементована. Проте ще залишилися прогалини в чинному законодавстві України у зазначеній сфері, які потребують негайного усунення.

Значний доробок у дослідження проблематики запобігання та протидії домашньому насильству внесли А. Блага, В. Брижик, А. Волошук, В. Галушко, Т. Коломоєць, О. Ковальова, Л. Крижна, К. Левченко, Ю. Лисюк, О. Мартиненко, Ю. Приколотіна, Х. Ярмачі, М. Ясеновська та інші. Проте, аналіз наукових праць у сфері права дає підстави констатувати про відсутність сучасних наукових розвідок, спрямованих на дослідження проблеми реалізації положень Стамбульської конвенції у національному законодавстві України з протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі.

Мета статті – на основі аналізу законодавства, що регулює суспільні відносини у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, обґрунтувати актуальність проблеми реалізації положень Стамбульської конвенції у національному законодавстві України з протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі.

Стамбульська конвенція – перший законодавчо закріплений інструмент, котрий «створює вичерпну законодавчу рамку та підхід до боротьби з насильством проти жінок» та сфокусований на запобіганні домашньому насильству, захисті постраждалих та провадженні судових справ над обвинувачуваними злочинцями [4].

Конвенція надає країнам-учасникам комплексну юридичну базу, стратегії та заходи, засновані на найкращому досвіді запобігання та протидії насильству проти жінок та домашньому насильству. Її основні цілі:

- захист жінок від усіх видів насильства та запобігання, переслідування і викорінення насильства проти жінок та домашнього насильства;
- сприяння викоріненню всіх видів дискримінації жінок, сприяння рівноправності між жінками та чоловіками та розширення прав жінок;
- захист і допомога всім постраждалим від насильства проти жінок та домашнього насильства;
- сприяння міжнародній співпраці, спрямованій проти цих видів насильства;
- забезпечення підтримки та допомоги організаціям і правоохоронним органам у співпраці між собою з метою запровадження інтегрованого підходу до викорінення насильства проти жінок та домашнього насильства [2].

Таким чином, Україна, ратифікувавши Конвенцію, зобов'язується гарантувати належну реалізацію закріплених у ній заходів, що спрямовані на: 1) запобігання – впровадити політику, необхідну для зміни ставлення, гендерних ролей і стереотипів, які роблять насильство проти жінок прийнятним; навчати фахівців, як працювати з постраждалими; підвищувати обізнаність про різні форми насильства та їхній травматичний характер; співпрацювати з неурядовими організаціями, ЗМІ та приватним сектором для діалогу з громадськістю;

2) захист – гарантувати, що в основі всіх заходів лежать потреби та безпека постраждалих; створити спеціальні служби підтримки, що надаватимуть медичну допомогу, а також психологічні та юридичні консультації

постраждалим і їхнім дітям; створити достатню кількість притулків та безкоштовні цілодобові телефонні лінії підтримки;

3) притягнення до відповідальності – гарантувати, що всі форми насильства проти жінок і домашнього насильства криміналізовані та належно караються; гарантувати, що акти насильства не можуть виправдати жодні причини, породжені культурою, традиціями, релігією чи так званою «честю»; гарантувати, що постраждалі мають доступ до спеціальних заходів захисту під час розслідування та судового провадження; гарантувати, що правоохоронні органи негайно реагують на прохання про допомогу та вживають належних заходів для розв'язання небезпечних ситуацій.

Україна з 2017 року почала змінювати національне законодавство, адаптовуючи його до вимог Стамбульської конвенції. Зокрема, набув чинності ЗУ «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [5], були внесені зміни до кримінального та адміністративного законодавства щодо покарання за вчинення домашнього насильства тощо. Проте цього недостатньо – і Стамбульська конвенція передбачає внесення додаткових змін у законодавство. Важливо розуміти, і це чітко зазначено в ратифікаційному документі: зміни стосуватимуться виключно питань захисту від насильства та його наслідків.

Стамбульська конвенція розширює можливості захисту прав постраждалих у міжнародних судах щодо злочинів, які є гендерно зумовленими чи пов'язані з домашнім насильством. Також вона зобов'язує державу не тільки реагувати на гендерно зумовлене та домашнє насильство, а й здійснювати превентивні заходи (зокрема й через інформаційні кампанії). А також проводити навчання фахівців, які працюють із постраждалими від насильства й групами ризику. Треба боротися не тільки з наслідками насильства, а й попереджувати його, зменшувати ризики вчинення.

Таким чином, щоб підтвердити свою готовність іти шляхом розвитку та дотримання рівних прав, Україна потребує перегляду багатьох аспектів щодо питань насильства на рівні як законодавства, так і ідеології загалом.

Одним із важливих кроків у цій сфері є затвердження Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року [6], що має на меті удосконалення механізму запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі в умовах децентралізації з урахуванням міжнародних стандартів, Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [5], Указу Президента України від 21 вересня 2020 р. № 398 «Про невідкладні заходи із запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі, захисту прав осіб, які постраждали від такого насильства» [7].

Положення Програми також спрямовані на досягнення цілі 5 «Забезпечення гендерної рівності, розширення прав і можливостей усіх жінок і дівчаток» визначеної Указом Президента України від 30 вересня 2019 р. № 722 «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» [8].

Гендерна нерівність є першоосновою виникнення насильства як явища. Наприклад, стереотипи «сильна стать» та «слабка стать». Саме тому формування гендерної рівності як суспільної норми є важливим – це перший крок у протидії насильству. Необхідно підвищувати обізнаність про те, що таке насильство, чому за його різні прояви передбачена відповідальність, як захистити себе, тощо.

Стамбульська конвенція встановлює кримінальну відповідальність за психологічне, фізичне, сексуальне насильство, зокрема зґвалтування, переслідування, сек-

суальне домагання, примусовий шлюб, каліцтво жіночих геніталій, примусовий аборт та примусову стерилізацію. Не всі явища з цього списку передбачають відповідальність в Україні.

Зокрема, переслідування, або так званий сталкінг – досить поширене явище в Україні: чоловіки нерідко вдаються до переслідування жінок, наприклад, після завершення стосунків. Це важко ідентифікувати й довести, і в українському законодавстві не зафіксовано ані алгоритм реакції правоохоронних органів, ані відповідальність за ці дії. Тому, вважаємо за доцільне, доповнити Кодекс України про адміністративні правопорушення [9] (КУпАП) статтею, яка буде передбачати адміністративну відповідальність за переслідування (сталкінг) – погрожування комусь через фізичне переслідування, залучення до небажаного спілкування чи навмисне інформування когось про те, що за ними ведеться нагляд, щоб змусити їх боятися за свою безпеку; а за систематичне вчинення сталкінгу запровадити кримінальну відповідальність із відповідними доповненнями Кримінального кодексу України (ККУ) [10]. Таким чином буде реалізоване положення ст. 34 Конвенції, яка зобов'язує «вжити необхідних законодавчих або інших заходів для забезпечення того, щоб умісну поведінку, яка полягає в повторному здійсненні загрозливої поведінки, спрямованої на іншу особу, що змушує його чи її боятися за свою безпеку, було криміналізовано».

Наступною гострою проблемою є сексуальні домагання, тобто порушення особистих кордонів та субординації без згоди, висловлювання, жести та дії, які змушують людину відчувати себе некомфортно, принижують її чи лякають. Розрізняють три види домагань: вербальні, невербальні та фізичні. До вербальних належать коментарі із сексуальним підтекстом, жарти, принизливі зауваження, погрози тощо. До невербальних – зображення сексуального характеру, фотографії оголених статевих органів, образливі звуки (на кшталт підманювання кошенят), посвистування, підморгування та непристойні жести. До фізичних – дотики до тіла, одягу та волосся, вторгнення в особистий простір, небажані обійми та поцілунки, примус до сексу [11].

Національне законодавство, не є всеосяжним і обмежує як правоохоронні органи, так і постраждалих. Хоча ст. 40 Конвенції зобов'язує «вжити необхідних законодавчих або інших заходів для забезпечення того, щоб будь-яка форма небажаної вербальної, невербальної або фізичної поведінки сексуального характеру, метою або наслідком якої є порушення гідності особи, зокрема шляхом створення залякувального, ворожого, принизливого або образливого середовища, підлягала кримінальній або іншій юридичній санкції» [2].

Зміни в законодавстві мають надати механізми для захисту прав у цій площині. Закон України «Про забез-

печення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» [12] зобов'язує тільки роботодавця «вживати заходів щодо унеможливлення випадків сексуальних домагань». Проте згаданий закон не передбачає відповідальності за сексуальні домагання. Тому, буде доцільним доповнити ККУ відповідною статтею, що буде передбачати кримінальну відповідальність за це правопорушення.

Також Україні слід пройти чималий шлях для розробки належної інфраструктури задля надання допомоги жінкам, постраждалим від насильства (йдеться про притулки, центри допомоги, гарячі лінії та інше).

Чимало жінок не мають куди йти від кривдника. Притулки, які існують, фінансують переважно громадські організації, їх кількість невелика і цього замало. Постраждалі повинні мати доступ до притулку в найближчому місті цілодобово і змогу залишатися там з дітьми. Такі притулки також має фінансувати держава.

Загалом, держава повинна створити єдину установу, де людина може отримати комплексну підтримку в одному місці, а всі ці служби мають між собою координуватися і взаємодіяти.

Ще однією новелою, є компенсація. До ратифікації жертви не могли вимагати грошей у кривдника – тепер, відповідно до ст. 30 Конвенції жертви мають право вимагати компенсацію від осіб, що вчинили будь-яке з правопорушень, установлених відповідно до цієї Конвенції.

Раніше домашнє насильство в присутності дитини не вело до позбавлення батьківських прав, хіба що насильник вже був засуджений за умисні дії стосовно дитини. Тепер батьківські права можуть бути обмежені, якщо насильство відбулося в присутності дитини або стосовно неї.

Таким чином, кожне положення Конвенції покликане запобігти насильству, допомогти постраждалим і забезпечити притягнення винних до відповідальності. Це вимагає криміналізації та введення покарання за різні форми насильства стосовно жінок, переслідування, сексуальних домагань. Акцентування уваги на насильстві стосовно жінок і усвідомлення того, що це є злочином, допоможе покласти цьому край.

Отже, як бачимо, Стамбульська конвенція визнає насильство над жінками та дівчатами порушенням прав людини і дискримінацією, тому його ратифікація була надзвичайно важливою для України, особливо в умовах війни.

Хоча за останні роки в Україні було зроблено важливі кроки щодо протидії насильству, але існуючого законодавства часто недостатньо дотримуються, послуги для постраждалих залишаються обмеженими або недостатньо фінансуються, часто переважають сексистські підходи. Тому, Україна повинна адаптувати як законодавство, так і правоохоронні органи до норм Конвенції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Стамбульська конвенція: запитання та відповіді. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3586536-stambulska-konvencia-zapitanna-ta-vidpovidi.html> (дата звернення: 28.01.2023).
2. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами. URL: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680462546> (дата звернення: 28.01.2023).
3. Чому Стамбульська конвенція важлива для України. URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2022/09/5/250317/> (дата звернення: 28.01.2023).
4. Вікіпедія: Стамбульська конвенція. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D0%BC%D0%B1%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%B2%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96%D1%8F (дата звернення: 28.01.2023).
5. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення: 28.01.2023).
6. Питання Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2021 р. № 145. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/145-2021-%D0%BF#n57> (дата звернення: 28.01.2023).
7. Про невідкладні заходи із запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі, захисту прав осіб, які постраждали від такого насильства: Указ Президента України від 21 вересня 2020 р. № 398/2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3982020-35069> (дата звернення: 28.01.2023).

8. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України від 30 вересня 2019 р. № 722. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text> (дата звернення: 29.01.2023).

9. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 року № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 29.01.2023).

10. Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 року / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 29.01.2023).

11. Сексуальні домагання: що робити, куди звертатись, як реагувати? URL: <https://zmina.info/instructions/seksualni-domagannya-shhobobuty-kudy-zvertatys-yak-reaguvaty/> (дата звернення: 29.01.2023).

12. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 08.09.2005 року № 2866-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text> (дата звернення: 03.02.2023).